

ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตาย
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*
AN ANALYTICAL STUDY OF GUIDELINES DEALING WITH DEATH
IN SCRIPTURE OF THERAVADA BUDDHISM

พระสิริปัญญาคุณ

Phrasiriphanyakhun

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล

Phrakrukositwattananukul

พระครูโกศลอรธกิจ

Phrakrukoslattakit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus. Thailand

สวัสดี อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University, Thailand

E-mail: tamtanapat@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) แนวปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 3) วิเคราะห์แนวปฏิบัติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ศึกษาโดยวิธีวิจัยเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และแหล่งข้อมูลออนไลน์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา เพื่อนำเสนอข้อมูลและข้อเสนอแนะ

* Received 30 April 2019; Revised 26 June 2019; Accepted 27 June 2019

ผลการวิจัยพบว่า

ความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีใครที่จะสามารถล่วงพ้นความตายไปได้ แต่ถึงกระนั้น เมื่อความตายกำลังเข้ามาถึง มนุษย์ทุกคนกลับสะดุ้งกลัวต่อความตายเกิดความหวาดหวั่น เสร้าโศก เมื่อต้องประสบกับความพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รักของตนสิ่งที่ได้สร้างสั่งสมไว้ระหว่างมีชีวิต หากมนุษย์รู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริง ความตายเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติของชีวิต สัตว์โลกที่ยังมีกิเลสอันเป็นประดุจยางเหนียวในเมล็ดพืช ซึ่งมีอวิชชาเป็นต้นเค้าอยู่นั้น ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพชาตินั้น ๆ ตามแรงเหวี่ยงของกรรมดี กรรมชั่ว ที่ได้ทำไว้ ส่งผลให้ไปเกิดภพนั้น ๆ กล่าวคือ ภูมิ หมายถึง ชั้นของจิต ระดับชีวิต ภพ ที่สัตว์โลกต้องเวียนว่ายตายเกิดถ้ากล่าวถึงชั้นของจิตมี 4 ภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ

แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายเป็นอาการหรือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติสำหรับชีวิต เมื่อพิจารณาโดยไม่ขึ้นต่อความรู้สึกของมนุษย์ ความตายจึงเป็นเพียงธรรมดา ๆ แต่ที่เป็นธรรมดานี้เอง เพราะความรู้สึกลี้ถ้อและไม่รู้เข้าใจวิธีการเตรียมตัวตายเพื่อไปสู่สุคติ พระพุทธองค์ตรัสสอนวิธีการเตรียมตัวตายไว้ในมหาปริณิพพานสูตร สำหรับบุคคลทั่วไป ถึงแม้จะยังไม่สามารถปฏิบัติจนถึงขั้นละการเวียนว่ายตายเกิดได้ แต่ก็สามารถนำมาปฏิบัติเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับความตายที่จะมาถึง และเพื่อบ่มงูสุมชีวิตหลังความตายที่เป็นสุคติภูมิ

ศึกษาวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาแนวคิดเรื่องความตายในส่วนความหมายของความตาย ท่าทีต่อความตาย วิธีสู่การเข้าใจความตาย ตลอดจนคุณค่าของความตายที่มีต่อชีวิต และความสัมพันธ์ของความตายที่มีต่อปรากฏการณ์ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของเขว่าเป็นเบื้องต้น อันได้แก่ แนวคิดเรื่อง ความจริง ญาณวิทยา และปรัชญาชีวิตมนุษย์ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่า แนวความคิดของ กุฏณมูรติ เรื่องความตายมีทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องความตายของปรัชญากระแสหลัก ที่ทำให้เป็นบทสรุปตายตัวขึ้นมาโดยสสารนิยมเชื่อว่า ความหมายของความตายอยู่ที่การยุติกระบวนการทางกายภาพเท่านั้น ทำให้ความตายมีความหมายที่คับแคบเป็นเหตุให้ปฏิเสธความตาย

คำสำคัญ: ความตาย, คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, แนวทางปฏิบัติ

Abstract

This thesis entitled ‘An Analytical Study of Guidelines Dealing with Death as Appeared in Theravada Buddhism’ has three objectives: 1) to study death in the scriptures of Theravada Buddhism, 2) to study guidelines in dealing with death in Theravada Buddhism, and 3) to analyze the practical guidelines in dealing with death in Theravada Buddhism. This is a documentary research done by studying documentaries, Tipiṭaka, commentaries, textbooks, academic books, research works and online data then the descriptive analysis was done to provide research paper and its suggestions.

In the research, it was found that:

according to the scriptures of Theravada Buddhism, death must be faced by human beings; none can be escape from it. When death is approaching human beings, they become fearful of it resulting in the great plight because they have to leave their beloved ones behind. If they, while living, come to have the right understanding of death; it is the real phenomena of life, none can intervene the nature of death, and then they can be able to live with it. While living one can accumulate both good and bad actions and thereby leading them to the plane where their mind is depended upon. According to Buddhism, there are four planes, sensual plane, form plane, formless plane and unlimited plane.

In the scriptures of Theravada Buddhism are concerned, findings were shown that death by nature arises to all living beings, when taking this into a critical account, it becomes normal phenomena, but due to clinging to and lacking proper knowledge on it, one becomes sadden. In this matter, the Buddha had laid down the ways leading to a happy plane in Mahāparinibbānasutta for general people. Despite being able to putting an end to the circle of life, yet one

can prepare to encounter the coming death where the happy plane arising after death would be expected respectively.

As far as the guidelines in dealing with death in the scriptures of Theravada Buddhism, the ways to alternatively deal with death were found that the meaning of death, attitude towards death, the ways to understand death, the value of death and the phenomenal relationship of death taking place in both individual and social dimensions were clearly elaborated in order to provide the basic understanding for people. In this regard, one should understand its reality, epistemology and philosophy of human beings' life. Based on the mentioned knowledge, the concept of death given by Krishnamurti is diametrically opposed to the main school of philosophy. He claimed that materially speaking death is just the end of physical process and by virtue of this his meaning of death becomes quite narrow and thereby rejecting death.

Keywords: Death, Theravada Buddhist Scripture, Guidelines

บทนำ

สังคมในปัจจุบันมองถึงคนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธมีคติความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวว่า มนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ รูป (ร่างกาย) และจิต ร่างกายอาจแตกดับไปตามอายุขัยแต่จิตวิญญาณยังคงวนเวียนไปตามผลกรรมที่ได้กระทำความมีชีวิตหากต้องการให้จิตหลุดพ้นจากวัฏจักรอันเป็นทุกข์ไม่สิ้นสุด ต้องประกอบกรรมดี ละเว้นจากการทำบาปทั้งปวง และมุ่งฝึกพัฒนาจิตละกิเลสซึ่งเป็นเครื่องผูกมัดเหนี่ยวรั้งใจทั้งปวง เพื่อเข้าสู่นิพพานคน ไทยพุทธจึงเน้นที่การประกอบพิธีกรรม เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าจะส่งผลให้วิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติภูมิ การประกอบพิธีกรรมหลายวันเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยประคองความรู้สึกของญาติมิตรที่ยังมีชีวิตอยู่ให้คลายความโศกเศร้าจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักลงได้ทำให้ได้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขารอีกด้วย ตามประเพณีดั้งเดิมนั้น พิธีศพมีขั้นตอนที่ประณีตและซับซ้อนมาก ต่อมาได้ยกเลิกขั้นตอนบางอย่างลงด้วยปัจจัยด้านเวลาและค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นตามสภาพเศรษฐกิจ แต่

สังคมไทยในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มพื้นฐาน หรือกลุ่มรากเหง้าของสังคม ไม่ได้กำหนดถึงเรื่องของความเชื่อเรื่องของการกรรมที่ว่า บุคคลใดทำความดี เมื่อตายไปก็จะได้ขึ้นไปสวรรค์ บุคคลใดทำความชั่ว เมื่อตายไปก็ตกนรก หรือแม้กระทั่งเรื่องของชีวิตหลังความตาย จึงเห็นได้ว่าปัจจุบันมีการก่ออาชญากรรมต่าง ๆ จะเกิดจากกลุ่มเยาวชนยิ่งนับวันยิ่งทวีคูณ เพราะเขาเหล่านั้นไม่ได้เกิดความกลัว หรือความละอาย ต่อการกระทำที่ตนเองนั้นได้กระทำ ถือเป็นเพียงว่าเป็นความผิดคนอง สนุกสนาน เป็นที่ยอมรับในกลุ่มเดียวกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาถึงเรื่องราวของความตาย ทั้งเรื่องของการกรรม เรื่องของการประกอบพิธีทางศาสนา เรื่องของผลแห่งกรรมที่จะตามมา เพื่อต้องการให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจในการที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความตายอย่างถูกต้องนั่นเอง

พระธรรมปิฎก ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าท่าทีการปฏิบัติของมนุษย์ต่อความตายแสดงให้เห็นถึงความองกวมแห่งจิตใจมนุษย์ที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ 1 มนุษย์ปุถุชนทั่วไป ยังไม่ได้รับการศึกษาถึงธรรมชาติของชีวิตและความตาย จะระลึกรู้ถึงความตายด้วยความหวาดหวั่น พรั่นกลัว เสรีาหตุ้หื้อหื้อ หื้อหื้อ ชั้นที่ 2 อริยสาวก ผู้มีการศึกษาระลึกถึงความตายเป็นอนุสสติ สำหรับเตือนใจไม่ให้ประมาท จะเร่งชวนชวนปฏิบัติประกอบหน้าที่คุณงามความดีเพราะชีวิตนี้มีประโยชน์ มีคุณค่า ชั้นที่ 3 ผู้รู้เท่าทันความตายซึ่งมีคติเนื่องอยู่ในธรรมดา จะได้มีชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ ไม่ถูกบีบคั้นความรู้สึกหวาดหวั่น พรั่นกลัว ต่อความพลัดพราก มีใจปลอดโปร่งสบายและเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่กระทำการไปตามเหตุผลด้วย ความรู้เท่าทันเหตุปัจจัย และท่านยังได้อธิบายถึงความเข้าใจและคุณค่าของความเข้าใจชีวิตและความตายโดยอ้างถึงคัมภีร์พุทธศาสนาว่า เน้นการมีสติไม่หลงตาย หมายถึง การประกอบจิตใจให้ไม่ฟั่นเฟือน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว มีจิตใจดีงาม ผ่องใส เบิกบาน และจิตใจนึกถึง หรือ เกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่ดี ถือว่า เป็นการตายดี การตายดียังรวมไปถึงความหมายที่หมายถึง การรู้ทันชีวิต ยอมรับความจริงของ การตายว่าเป็น อนิจจัง การรู้เท่าทันนี้ช่วยให้จิตใจมีความสว่าง ไม่ยึดติด โปร่งโล่ง เป็นอิสระยิ่งกว่านั้น สุภาชิตเกี่ยวกับชีวิตและความตายมีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545) การระลึกถึงความตายอยู่ทุกเวลา ย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกด้านจิตใจ ในการที่จะทำความดีให้แก่ตนและสังคม ดังเรื่องของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อคราวทอดพระเนตรเห็นคนเจ็บความรู้สึกเบื่อหน่ายจิตใจหดหู่ จึงทรงคิดหาวิธีที่จะเอาชนะความตาย และมีจิตโน้มไปในทางเสด็จออกบวชเป็นบรรพชิต แล้วตั้งใจปฏิบัติธรรม

จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อไม่ให้เกิดการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเลื่อนลอย โดยไม่รู้ว่สิ่งที ตนเองกำลังจะก้าวไปนั้น แท้ที่จริงแล้วคืออะไร การศึกษาเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติต่อความตาย จึงเป็นทางออกสำหรับการแสวงหาแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่บุคคลที่ยัง หลงทางอยู่ เพราะ การเสื่อมถอยและสูญสิ้นแห่งชีวิตหนึ่งย่อมเป็นการสูญเสียและส่งผลต่อหลายชีวิตที่ ชิดใกล้ อย่างมีนัยที่สำคัญยิ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางปฏิบัติต่อความตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมและ วิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตลอดจนตำราเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง มีขั้นตอนการวิจัยโดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1.1 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล (Documentary Research) เอกสารที่ใช้ในการศึกษาจะศึกษาได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมถึงแหล่งข้อมูลออนไลน์ เป็นต้น

1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ ดังนี้

1.2.1 เนื้อหาเกี่ยวกับความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

1.2.2 เนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท

1.2.3 เนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

2. ชั้นรวบรวมข้อมูล

2.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องแนวทางปฏิบัติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลี

2.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยเอกสารและหนังสือตำรา ที่มีเนื้อหาสอดคล้อง หรือ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการวิจัย ซึ่งได้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งฉบับภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

3. ชั้นวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อมูลแนวทางปฏิบัติต่อความตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์ แยกแยะประเด็น และอธิบายในประเด็นที่ต้องการทราบอย่างมีระบบที่ชัดเจน

4. ชั้นสรุป

ผู้วิจัยได้สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นว่าด้วยแนวทางปฏิบัติต่อความตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งต่อไปนี้

1. ศึกษาความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความตาย ตามความหมายของพุทธศาสนา ก็คือ ความดับ หรือ การดับไปของขันธ 5 นั้นเอง แต่เราไม่สามารถที่จะเอาเป็นตัวการตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีรายละเอียดความตาย ตามความหมายของพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ความหมาย คือ ความตายทางกายภาพ ก็คือ ความดับ หรือ การดับไปของขันธ 5 อีกอย่าง คือ ความตายทางจิตวิญญาณ กล่าวถึงว่าแม้บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ก็อาจเชื่อว่า ตายได้ เช่นเดียวกัน เป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจ ดังนั้น ความตาย หรือ การตายนั้น ในบางครั้งก็เป็นไปตามระยะเวลา แต่ก็มีบางครั้งที่ไม่เป็นไปตามระยะเวลา และการที่ มนุษย์ หรือ สัตว์ ตายลงไปในขณะที่ยังไม่ถึงเวลานั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ถ้าหากคนที่ยังไม่ถึงเวลา ตายนั้น ยังมีชีวิตอยู่ก็สามารถที่จะสร้างกุศล แต่เมื่อเขาตายลงไปยัง่อมเป็นสาเหตุที่สำคัญทำให้เขา หหมดโอกาสในการทำความดี ดังนั้น ความตายจึงมีโทษ คือ เป็นสาเหตุ หรือ เป็นสิ่งตัดรอนโอกาสในการทำความดีของผู้ที่มีโอกาสในการทำความดีอยู่นั่นเอง เพื่อเป็นการเตรียมตัว และเป็นการไม่ประมาทต่อการดำรงชีวิต

2. ศึกษาแนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความตายเป็นอาการ หรือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติสำหรับชีวิต เมื่อพิจารณาโดยไม่ขึ้นต่อความรู้สึกของมนุษย์ ความตายจึงเป็นเพียงธรรมดา ๆ แต่ที่เป็นธรรมดานี้เอง เพราะความรู้สึก ยึดถือและไม่รู้เข้าใจ มนุษย์จึงต้องพยายามเข้าถึงธรรมดานี้ให้ได้ โดยเห็นตามเป็นจริงธรรมดาพระพุทธศาสนามุ่งให้เห็นความตายเป็นธรรมดา ทั้งไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงให้ล่วงพ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว มนุษย์ก็ควร มุ่งมั่นทำความดีให้ได้ผลดี และอยู่ด้วยผลของกรรมดีนั้น หน้าที่มนุษย์จึงรวมเด่นอยู่ที่การศึกษาหาเหตุ ปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลดีงาม ไม่มัวยุ่งอยู่กับการหาวิธีอ่อนน้อมเทพเจ้า หรือ มัวรอคอยผลการบันดาล มองกว้างออกไปในระดับสังคม ความตายในฐานะเป็นธรรมดา จะเป็นสนามฝึกให้สังคม นั้นเป็นสังคมแห่งการมุ่งศึกษาหาความจริง เป็นสังคมแห่งการกระทำ และหวังผลจากการกระทำ ไม่เป็นสังคมแห่งการอ่อนน้อม หรือ สังคมแห่งการอุปถัมภ์จากผู้มีอำนาจ ฉะนั้น ความตายจึงเป็นธรรมดาของชีวิต ที่จะย้ำเตือนให้มนุษย์ได้เห็นตามเป็นจริง และเป็นหนทางให้ก้าวเดินไปสู่ความเป็นอิสระ พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นถึงความยากอย่างยืดยาว ด้วยการที่ พระพุทธองค์ ทรงเปรียบว่า ประดุจในมหาสมุทรซึ่งมีคลื่นลมแรง มีเตาตาบอดอยู่ตัวหนึ่ง ผ่านไป 100 ปี มันจะไหม้ ขึ้นมาครั้งหนึ่ง มี

บุรุษคนหนึ่งโยนแหกที่มีรูเดียวลงไปในมหาสมุทร คลื่นลมในมหาสมุทรพัดแหกนั้นไปทุกทิศ โอกาสที่เฒ่าตาบอดตัวนั้น จะสามารถเอาหัวของมันโผล่เข้าไปให้ตรูเดียวของแหกนั้นยากเพียงใด การที่คนพาลประพฤติกกรรมชั่วไว้ก็ต้องไปเกิดชดใช้กรรมชั่วในอบายภูมิ และจะหาโอกาสกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกได้ยากเพียงนั้น ดังนั้น การได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐสูงสุด เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่งนับว่าเป็นโชคดียิ่งที่สุดเพราะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

3. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวทาง หรือ วิธีการปฏิบัติ เปรียบเสมือนแผนที่ ที่เป็นลายแทงสู่จุดหมายหมาย หรือสู่ภาวะหลังความตายนั้น กล่าวได้ว่า มีหลากหลายวิธี แต่ละวิธี หรือแนวทางนั้น ย่อมมีจุดหมายต่างกัน ในที่นี้กล่าวถึงวิธีที่จะปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การรู้จักกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย คือ ตัวมรณสติ มีทั้งวิธีที่จะปฏิบัติต่อความตาย เมื่อปฏิบัติแล้วได้รับประโยชน์อย่างไร และรวมไปถึงผลของการปฏิบัติ การได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐสูงสุด เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่งนับว่าเป็นโชคดียิ่งที่สุดเพราะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ การที่เราจะเวียนว่ายตายเกิดนั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำของเราเองว่าเราเลือกอย่างไร การฝึกมรณสติ เป็นวิธีการระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้ระบุถึงสิ่งที่พึงกระทำในการเตรียมตัวตายในเบื้องต้น ทั้งในเรื่องของร่างกาย จิตใจ สังคม และรวมไปถึงด้านของอารมณ์ อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงสถานที่ ๆ รองรับหลังจากที่เราตายไปแล้ว เมื่อเราตายไปแล้วมีสถานที่รองรับโดยหลัก มี 2 สถานที่ด้วยกัน คือ 1. สุกตภูมิ 2. ทุคติภูมิ แล้วการที่เราจะไปในภพภูมิอย่างเช่น สุกตภูมินั้น วิธีการทั้งเรื่องของการรักษาศีล การที่จะต้องมียุติและโอตตปเปะ รวมถึงการที่จะต้องบำเพ็ญทาน ฆะเมตตา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับที่ว่าเราเลือกที่จะปฏิบัติตนอย่างไร ถ้าปฏิบัติตนตามหลักของมรณสติ หรือ แม้แต่การรักษาศีล เป็นเบื้องต้น ก็จะสามารถทำให้เราไปในภพภูมิที่ดีได้ และดำเนินชีวิตได้อย่างไร้กังวล เพราะทุกอย่างก้าวที่เราเดินนั้น เรามีสติระลึกอยู่เสมอ ทำให้ปราศจากการกลัวความตายอย่างสิ้นเชิง

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ความตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีผู้ที่กล่าวถึงความตายไว้ได้แก่ พระสารีบุตร ได้แสดงท่าทีแห่งความตายโดยสรุปได้ว่า ท่านไม่ยินดีต่อความตายและชีวิต ท่านมีสติสัมปชัญญะจักละร่างกายนี้ไป รอคอยเวลาตายเหมือนลูกจ้างรอให้หมดเวลาทำงาน ท่านกล่าวว่า ความตายนี้มีแน่นอนในสองคราว คือ ในเวลาแก่และในเวลาหนุ่ม ผู้ที่จะไม่ตายเลยนั้นไม่มี บุคคลทั้งหลายไม่ควรปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532) พระรัฐบาลเถระ ได้แสดงถึงชีวิตและความตายไว้น่าสนใจ สรุปได้ว่า ร่างกายนี้มีความวิจิตรพิสดาร มีกระดูก 300 ท่อน กระสับกระส่าย ไม่มีความยั่งยืน ประดับประดาด้วยแก้วมณีและกุนฑล หุ้มด้วยหนังมีร่างกระดูกอยู่ภายใน งามพร้อมไปด้วยผ้าต่าง ๆ มีเท้าทั้งสองอันฉาบด้วยครั่งสด มีหน้าอันโล้ทาด้วยฝุ่น มีกายอันเปื่อยเน่าที่ตกแต่ง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และในปัจจุบัน พระธรรมปิฎก กล่าวถึงเรื่องมรณสติในทางพระศาสนานั้น ท่านสอนให้ระลึกถึงความตายเพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจตนเองว่า ความตายนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มันจะต้องเกิดมีขึ้นเป็นเรื่องสืบต่อไปจากการเกิด ในเมื่อมันเป็นเรื่องธรรมดาก็ไม่ต้องไปกลัว แต่มีข้อน่าพิจารณาว่าความตายเป็นของแน่นอน แต่จะมาถึงเมื่อไรนั้นไม่แน่ ชีวิตของคนเราอาจจะสั้น หรืออาจจะยาวไม่มีเครื่องกำหนดให้มองเห็นได้ชัดเจน เพราะฉะนั้น จึงควรใช้เป็นเครื่องเร่งเร้าตนเองในความไม่ประมาท (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539) เป็นต้น

2. แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อกล่าวถึงความตาย ทุกคนย่อมทราบกันโดยทั่วไปว่า เราไม่อาจหนีความจริงนี้ได้ ไม่ว่าเราจะมีเงินมากมายก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะซื้อความตายนี้ได้ ซึ่งเป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ การระลึกถึงความตายเป็นอีกวิธีในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงกล่าวถึงหลักมรณสติ เพราะเป็นมรณะที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไปและมีอยู่ 2 ประการ คือ

2.1 กาลมรณะ ได้แก่ การตายด้วยสิ้นบุญ หรือ สิ้นอายุ หรือ สิ้นทั้งบุญ สิ้นทั้งอายุ

2.2 อกาลมรณะ ได้แก่ การตายด้วยอุปัทมกรรม คือ อุปัทมเหตุต่าง ๆ นั้นเอง โดยมีวิธีการฝึกที่ให้ประโยชน์แก่การระลึกถึงความตายและความไม่จีรังของชีวิต ดังนี้

2.3 การฝึกเจริญมรณสติ

การฝึกเจริญมรณสตินี้ ผู้เจริญต้องพิจารณาศพที่อยู่เฉพาะหน้า หรือ ระลึกถึงคนที่ตายไปแล้ว ที่มียศ มีอำนาจ มีทรัพย์สมบัติ

2.4 ประโยชน์ของการเจริญมรณสติ

2.4.1 ประโยชน์ต่อตนเอง

2.4.2 ประโยชน์ต่อครอบครัว

2.4.3 ประโยชน์ต่อสังคม (พระไพศาล วิสาโล, 2552)

3. วิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การมีชีวิตที่เป็นมนุษย์มีความหมาย และคุณค่าอย่างมหาศาลเพราะสามารถทำกุศล สร้างบุญให้ตนเอง รวมทั้งทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่สรรพสัตว์ มนุษย์มีจิตที่พัฒนาให้เกิดสมาธิ และปัญญาได้แต่กว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยากนัก ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้ แก่พญานาคชื่อเอรภัตตว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็แสนว่ายาก การดำรงชีวิตอยู่ของเหล่าสัตว์ก็แสนว่ายาก การที่จะได้ฟังสัทธรรม ก็แสนว่ายาก การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นก็ยิ่งยาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเตรียมตัวตายในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา และแนวปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้เราสามารถนำแนวคิดเหล่านั้นมาเป็นแรง บันดาลใจในการปฏิบัติธรรม ตั้งแต่การนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย วิธีและการปฏิบัติเพื่อเตรียมตัวก่อนตาย ดังนั้น การเตรียมตัวตายตั้งแต่เดี๋ยวนี้จะก่อประโยชน์ให้ผู้เตรียมพร้อมอย่างคุ้มค่า คือ

3.1 ไม่ละเลยการทำหน้าที่และได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์

3.2 ขวนขวายทำในสิ่งที่มีกัมมัตถ์ เพราะรู้คุณค่าของเวลาและชีวิตที่ความตายจะมาถึง เมื่อไรก็ได้

3.3 ปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นลงได้กระทั่งจิตรู้สึกเป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง

3.4 รู้จักอารมณ์ใกล้ตายที่เรียกว่ามรณัสสนากาล ซึ่งมีอยู่ 3 ชนิด คือ กรรมกรรมนิมิตร และ คตินิมิตร

3.5 ในช่วงเวลาขณะกำลังจะตายจิตมีสติสัมปชัญญะอยู่กับปัจจุบันขณะ

3.6 เพราะเรามี สติสัมปชัญญะอยู่กับปัจจุบันขณะจนกระทั่งถึงลมหายใจเฮือกสุดท้ายก่อนตาย เราจะสามารถยอมรับความตายได้ด้วยจิตที่กล้าหาญมั่นคง

ประโยชน์ทั้ง 6 ประการนี้ย่อมทำให้เราไม่ตกต่ำไปสู่อบายภูมิ เพราะจิตสุดท้ายที่จากไปดีจะมีพลังนำเราไปสู่ภพภูมิที่ดีอย่างแน่นอน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุป

1. ความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทุกแห่ง จะพบว่าพระพุทธศาสนาได้มีหลักคำสอน หรือ การอธิบายเกี่ยวกับคุณและโทษของการตายซึ่งเราสามารถที่จะพิจารณาได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้รู้จัก ระลึกถึงการตายที่เรียกว่า “มรณานุสติ” เพื่อให้เกิดการคิดการ ทำในใจพิจารณาถึงธรรมชาติแห่งการตายให้มีประสิทธิภาพสูงสุด พระพุทธศาสนาได้อธิบายถึง คุณของ ความตายไว้ในลักษณะของ

- 1.1 เป็นอนุสสติ ในการพิจารณาเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรม
- 1.2 การตายเป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท
- 1.3 การตายสามารถเป็นอุปการณ์ หรือ สื่อในการสอน

2. แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐสูงสุด เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยืนยันว่าเป็นโชคดียิ่งที่สุดเพราะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ รู้เท่าทันในรูปขันธ์และนามขันธ์อีก 4 ซึ่งประกอบด้วย เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ที่เป็นไตรลักษณ์ คือ ทุกขัง อนิจจัง และอนัตตา หมายความว่า เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นย่อมทนอยู่ไม่นาน ต้องแตกดับสลายไป เนื่องจากความไม่เที่ยงแท้ ไม่ใช่ตัวใช้ตนที่เรา หรือ ใคร ๆ ที่จะบังคับให้เป็นไปตามความต้องการได้ จึงไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่า นั่นเป็นตัวเรา หรือ ของเรา อีกทั้งในช่วงชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่นี้ เราเห็นได้ชัดเจนว่า เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับโลกกับคน สัตว์ สิ่งของต่าง ๆ อันเป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวพันกันและกัน ดังนั้นการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันและรู้คุณค่าของชีวิต จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น

3. วิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวทาง หรือ วิธีการปฏิบัติ เปรียบเสมือนแผนที่ ที่เป็นลายแทงสู่จุดหมาย หรือ สู่ภาวะหลังความตายนั่น กล่าวได้ว่า มีหลากหลายวิธี แต่ละวิธี หรือ แนวทางนั้น ย่อมมีจุดหมายต่างกัน ในที่นี้กล่าวถึงวิธีที่จะปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การรู้จักกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับ

ความตาย ทั้งมรณสติ อภินิหารปัจเจกชน และอนิจจสัญญา มีวิธีที่จะปฏิบัติ และเมื่อปฏิบัติแล้ว ได้รับประโยชน์อย่างไร การฝึกปฏิบัติธรรมจนสามารถละสักกายะได้ คือ

3.1 เป็นผู้ไม่ยินดีในการทำงาน เช่น การก่อสร้างวิหารเป็นต้น ความเป็นผู้ไม่ยินดีในการก่อสร้างถือว่าเป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัย เพราะทำให้ละเลยต่อการบำเพ็ญคันถธุระและวิปัสสนาธุระ

3.2 เป็นผู้ไม่ชอบการพูดคุย ไม่ยินดีในการพูดคุย

3.3 เป็นผู้ไม่ยินดีในการนอนหลับ

3.4 เป็นผู้ไม่ชอบและไม่ยินดีการคลุกคลีกับหมู่สงฆ์

3.5 เป็นผู้ไม่ชอบและไม่ยินดีการคลุกคลีกับคฤหัสถ์

3.6 เป็นผู้ไม่ชอบและไม่ยินดีในธรรมที่เป็นเหตุให้เน้นข้า (ปัญญาธรรม) คือ กิเลส 3 ชนิด ได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ มานะ ซึ่งเป็นตัวการทำให้เกิดปรุงแต่ง เชวห่างออกไปจากความเป็นจริงและขัดขวางการเข้าถึงความเป็นจริง ความเป็นจริงที่วุ่นวาย ที่จริงแล้วสถานที่ที่รองรับการตายนั้น ในพระพุทธศาสนานั้นจำแนกออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ สุกคติ และทุคติ นั่นจึงเป็นเหตุผลในการปฏิบัติ เพราะการที่ใครก็ตามเมื่อเกิดมาแล้ว ไม่ว่าจะมียฐานะระดับไหน รวย หรือ จน หลึง หรือ ชาย สดท้ายแล้วก็ย่อมหนีความจริงนี้ไม่พ้น คือ การตาย แต่ก่อนที่เราทั้งหลายจะตายนั้น ในทางพระพุทธศาสนาจึงได้อธิบายหนทางในการปฏิบัติไว้ให้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เราสามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์ในสังคมได้ไม่มากนักน้อย เช่นการเตรียมตัวตายเสียก่อนตาย เป็นการเตรียมตัวด้วยการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ตั้งแต่ปัจจุบันจนกระทั่งจิตมีศักยภาพเกิดการตระหนักรู้เรื่องความเป็นไปของชีวิต ตระหนักรู้เรื่องกรรมและวิบากกรรม การดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวังอยู่ดีด้วยการให้ทาน การประพฤติตนโดยให้กายและวาจาอยู่ในศีล มีธรรมประจำใจ ฝึกอบรมบ่มเพาะให้จิตมีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อยู่ในวิถีชีวิต ที่มั่นคง ด้วยการฝึกจิตให้เป็นสมาธิเป็นกัจจัตถะจนจิตมีพลังเข้มแข็ง และที่สำคัญต้องตั้งใจฝึกปฏิบัติคือ ฝึกสติที่ตั้งอยู่ในกาย เวทนา จิต และธรรม นั่นคือ การฝึกสมถวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อจิตเป็นสมาธิ พลังของสมาธิจิต จะเห็นกิเลส

และจะค่อย ๆ ขำระกิเลส ออกไปจากจิตทีละนิดๆ จนจิตเบาสบายและใสสว่างกระจ่างชัดเจน อันจะเป็นผลให้เกิดปัญญารู้แจ้ง ความเป็นจริงของชีวิต ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา สามารถรู้เท่าทัน เมื่อยามร่างกายเจ็บไข้ และทุกข์ทรมานว่า นั่นเป็นสังขารธรรมดา เมื่อมีเกิดแล้วก็มีแก่ชรา มีการเจ็บปวด ร่างกายนี้ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ของเขา กายนี้ต้องเสื่อมโทรมและตายไปเป็นธรรมดา จิตก็จะไม่เกิดอาการยึดมั่นในกาย และในความเจ็บปวดเหล่านั้น สามารถยอมรับการเจ็บปวด การแก่และการตายได้อย่างปกติ ด้วยจิตที่มีความมั่นคงไม่หวั่นไหวในสิ่งต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องสวรรค์และนรก ภูมิที่เกี่ยวข้องกับความตาย
2. ควรศึกษาเรื่องวิบากกรรมและการบูรณาการ
3. ควรศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (2545). เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพิธีศพและพุทธศาสนิตชีวิตกับความตาย. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). เหนือความตาย : จากวิกฤตสู่โอกาส . (พิมพ์ครั้งที่ 4.) กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายพุทธิกาและสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.